Skolinspektionen

Beslut

Skellefteå kommun
kundtjanst@skelleftea.se

2023-09-22

Dnr SI 2022:8458

*Rättelse av beslut enligt 36 § förvaltningslagen (2017:900) den 26 oktober 2023/ Arne Hellmark

Beslut

efter kvalitetsgranskning av undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan vid Anderstorpsgymnasiet 1 i Skellefteå kommun

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19-20 § skollagen (2010:800) genomfört en tematisk kvalitetsgranskning på Anderstorpsgymnasiet 1 avseende verksamhetens kvalitet inom undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan. Syftet med denna kvalitetsgranskning är att granska kvaliteten i de utvalda skolornas undervisning i källkritiskt förhållningssätt till digitala och andra källor, med fokus på gymnasieskolan. I granskningen omfattar begreppet källkritiskt förhållningssätt både källkritik, källtillit och informationssökning. Granskningen syftar till att besvara frågan:

I vilken utsträckning främjar undervisningen elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor?

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga och enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor avseende geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesprogram och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras våren 2024.

Granskningen genomfördes den 7 september 2023 av utredarna Johan Hieronymus och Maria Larsson.

Läsanvisning

Bedömningen görs i förhållande till de kvalitetskriterier Skolinspektionen tagit fram i granskningen inom det granskade området vilket beskrivs i bilaga 1. I denna bilaga finns också beskrivet hur granskningen har genomförts. Granskningens författningsstöd återfinns i bilaga 2. På varje område bedöms om verksamheten uppfyller framtagna kvalitetskriterier i hög utsträckning, i flera delar men utvecklingsområden finns eller i låg utsträckning. Om en verksamhet bedöms uppfylla kvalitetskriterierna i låg utsträckning eller i flera delar anger Skolinspektionen att utvecklingsarbeten behöver inledas och visar på inom vilka punkter. En skriftlig redovisning av åtgärder begärs också av skolan. Om en verksamhet bedöms uppfylla kriterierna i hög utsträckning begär inte Skolinspektionen motsvarande redovisning men kan lämna framåtsyftande kommentarer.

Fakta om verksamheten

Vid Anderstorpsgymnasiet 1 bedrivs utbildning inom gymnasieprogrammet Bygg- och anläggning. Vid enheten får cirka 360 elever sin utbildning inom detta program. Enheten leds av en rektor och huvudman för verksamheten är Skellefteå

kommun. Anderstorpsgymnasiet består av ytterligare fyra enheter och sammanlagt cirka 1400 elever får sin gymnasieutbildning vid skolan.

Beslut:

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Skolinspektionen bedömer att framtagna kvalitetskriterier uppfylls vid Anderstorpsgymnasiet 1 i följande utsträckning:

Skolinspektionen bedömer följande: Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala som andra källor *i flera delar, men utvecklingsområden finns.*

Ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande delar:

- Rektorn och lärarna i alla ämnen behöver skapa en samsyn hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska utvecklas och i det arbetet ta del av relevant sakkunskap.
- Lärarna behöver utveckla undervisningen och synliggöra behovet av källkritik genom att inkludera ett källkritiskt resonemang i frågor där olika tolkningar finns.
- Lärarna behöver ge eleverna tydlig och framåtsyftande återkoppling när det gäller så väl att söka, granska och värdera källor så att eleverna kan utveckla sitt källkritiska förhållningssätt.

Uppföljning

Huvudmannen ska senast den **2024-02-26** redovisa till Skolinspektionen vilka förbättringsåtgärder som vidtagits utifrån de identifierade utvecklingsområdena och resultat av dessa åtgärder. Som stöd för redovisningen bör bifogad mall (bilaga 3) användas.

Redogörelsen skickas via e-post, till dokument.goteborg@skolinspektionen.se. Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (dnr 2022:8458) i de handlingar som sänds in.

Skolinspektionens bedömningar

Nedan redovisas Skolinspektionens bedömningar.

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Kvalitetsgranskningen syftar till att granska i vilken utsträckning undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor.

Det innefattar en granskning av hur lärarna arbetar för att utveckla och anpassa undervisningen till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Samarbetet mellan lärare och skolbibliotekens personal har en viktig roll att fylla i det.

Granskningen innefattar också om ett källkritiskt förhållningssätt och metod ständigt är levande/närvarande i undervisningen genom både teoretiska resonemang och praktiska exempel. Detta innefattar prövningar av trovärdighet och relevans av både information och olika källor. Det gäller såväl text som bild, rörlig bild och ljud samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Till sist innefattar granskningen hur eleverna får möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt samt hur lärarna leder och stöttar elevernas utveckling av källkritiska förmågor.

Skolinspektionen bedömer följande: Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala som andra källor *i flera delar, men utvecklingsområden finns.*

Granskningen visar att det varierar hur och om lärarna strävar efter att hålla undervisningen uppdaterad när det gäller källkritiskt förhållningssätt. Enskilda lärare håller sig uppdaterade kring den tekniska utvecklingen i relation till källkritik, till exempel genom att testa att använda AI. Det saknas ett samarbete gällande undervisningen i källkritiskt förhållningssätt även om viss samplanering finns mellan enskilda lärare som undervisar i samma ämnen. Det finns flera samarbeten lärare emellan men att det inte finns något organiserat arbete som rör källkritik.

Det varierar också mellan ämnen och lärare hur det källkritiska förhållningssättet genomsyrar undervisningen. Det kan finnas inslag av källkritik i vissa uppgifter men uppgifter som genomsyras av ett källkritiskt förhållningssätt genomförs mer sällan. Det sker viss granskning av källors trovärdighet i undervisningen men granskningen omfattar inte olika sorters källor. Det varierar även om undervisningen omfattar

informationssökning i olika sorters källor. Det framkommer också att undervisningen inte alltid innehåller resonemang och metoder för hur man söker information med källkritisk medvetenhet.

I vissa ämnen utformar lärarna uppgifter som innebär att eleverna ska använda sig av källor och ibland även olika sorters källor. I dessa uppgifter finns en progression genom att eleverna inledningsvis får källor att använda sig av och att de i slutet av kursen ska söka informationen själva. Eleverna får till viss del får stöd för att agera källkritiskt, men stödet kan utvecklas och tydliggöras. Lärarna ger inte heller utvecklad feedback på hur eleverna tillämpar det källkritiska förhållningssättet eftersom uppföljningen snarare handlar om vilka källor eleverna använt sig av och inte hur eleverna agerat källkritiskt.

Samarbete för att utveckla undervisningen inom källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att det varierar hur och om lärarna strävar efter att hålla undervisningen uppdaterad när det gäller källkritiskt förhållningssätt. Enskilda lärare håller sig uppdaterade kring den tekniska utvecklingen i relation till källkritik, till exempel genom att testa att använda AI. Det saknas ett samarbete gällande undervisningen i källkritiskt förhållningssätt även om viss samplanering finns mellan enskilda lärare som undervisar i samma ämnen. Det framkommer att det finns flera samarbeten lärare emellan men att det inte finns något organiserat arbete som rör källkritik, förutom att om de gemensamt har diskuterat hur de ska förhålla sig till AI ur ett fuskperspektiv.

Utveckling av undervisningen i källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att det varierar hur och om lärarna strävar efter att hålla undervisningen uppdaterad när det gäller källkritiskt förhållningssätt. Av intervjuer framgår att enskilda lärare håller sig uppdaterade kring den tekniska utvecklingen i relation till källkritik, till exempel genom att testa att använda AI. Det framgår dock inte några andra exempel på hur lärarna gör för att hålla sig uppdaterade kring källkritik, såsom hur desinformation sprids, didaktisk forskning, eller hur samhällsutvecklingen påverkar även om rektorn uppger att lärarna tar del av Skolverkets information. Det finns inte heller något stöd för lärarna som syftar till att ge dem bättre förutsättningar att hantera frågor som kan vara kontroversiella och därmed svåra att ta upp i undervisningen, och som också ställer krav på ett källkritiskt förhållningssätt. Både eleverna och lärarna uppger att eleverna hämtar information från TikTok och Aftonbladet. Enligt eleverna varierar det dock om lärarna är uppdaterade kring vilka forum som de använder sig av. Om lärarna är uppdaterade beror enligt eleverna på lärarnas ålder samt deras tekniska kunnande. Lärarna säger att de vet att sociala medier som till exempel TikTok styrs av

algoritmer, men de konstaterar även att det är svårt att ligga steget före eleverna och hålla sig uppdaterad om vad som är aktuellt i olika plattformar.

Samarbete i frågor som rör källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att det saknas ett samarbete gällande undervisningen i källkritiskt förhållningssätt även om viss samplanering finns mellan enskilda lärare som undervisar i samma ämnen. Av intervjuer och dokument framkommer att det finns många samarbeten lärare emellan men att det inte finns något organiserat samarbete som rör källkritik som syftar till att ge lärarna en inblick i vilket arbete som bedrivs, förutom att om de gemensamt har diskuterat hur de ska förhålla sig till AI ur ett fuskperspektiv. Lärarna uppger även att det saknas ett uttalat och övergripande gemensamt arbetssätt och eleverna konstaterar att det enda som läraren brukar säga om källkritik är att eleverna ska kolla om information finns i flera olika källor. Däremot framgår att lärarna diskuterar källkritik i de olika ämnesgrupperna till exempel i samband med att engelskans kursplan ändrades. Bibliotekarien som finns på skolan gör insatser när det efterfrågas av lärare. Det gör att det bara är vissa lärare som tar del av den specialkompetens som bibliotekarien har i frågor som rör källkritik eftersom det varierar mellan lärare om de efterfrågar bibliotekariens inspel. Det framgår dock att det finns en biblioteksplan som innehåller delar av källkritik, men att denna inte omsätts i praktiken. Det finns inte heller någon annan person med uppdrag eller särskild kompetens att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt på skolenheten. Lärarna har inte deltagit vid någon gemensam fortbildning som berör källkritik även om det framgår att det funnits en valbar fortbildning om AI, som dock endast en av lärarna deltagit vid. De har dock diskuterat hur de ska förhålla sig till AI i relation till fusk, men inte kommit fram till något gemensamt förhållningssätt. Lärarna har inte heller uppmärksammat något behov av att utveckla undervisningen i källkritik, och inte lyft något utvecklingsbehov till rektorn.

Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

Granskningen visar att det varierar mellan ämnen och lärare hur det källkritiska förhållningssättet genomsyrar undervisningen. Det framgår att det kan finnas inslag av källkritik i vissa uppgifter men att uppgifter som genomsyras av ett källkritiskt förhållningssätt genomförs mer sällan. Det sker viss granskning av källors trovärdighet i undervisningen men det inte omfattar olika sorters källor. Det varierar även om undervisningen omfattar informationssökning i olika sorters källor. Det framkommer utöver det att undervisningen inte alltid innehåller resonemang och metoder om hur man söker information med källkritisk medvetenhet.

Källkritiskt förhållningssätt i undervisningen

Granskningen visar att det varierar mellan ämnen och lärare hur källkritiskt förhållningssätt genomsyrar undervisningen. Det framgår att det kan finnas inslag av källkritik i vissa uppgifter men att uppgifter som genomsyras av ett källkritiskt förhållningssätt genomförs mer sällan. Enligt eleverna sker undervisningen i källkritik separat, och de ifrågasätter också hur ofta man kan arbeta med källkritik. De nämner att de framför allt haft en uppgift i ämnet engelska med fokus på att ta ställning till om jorden var platt eller rund genom att granska de två källor som de fick ta del av. Någon lärare konstaterar dock att det kan finnas en motvilja hos eleverna när de ska arbeta med källkritik, och att det är svårt att motivera eleverna till det. Däremot konstaterar lärarna att eleverna varit mer engagerade och tyckt att det varit roligt när källkritiken inneburit att eleverna ska agera detektiv eller ”djävulens advokat” när de arbetat med till exempel konspirationsteorier. Enligt eleverna handlar det källkritiska arbetet mest om att de ska dubbelkolla informationen som de tar del av. Eleverna kan däremot inte ge något exempel på när undervisningen om källkritik engagerat dem och väckt deras intresse.

Prövningar av trovärdighet och relevans

Granskningen visar att det sker viss granskning av källors trovärdighet i undervisningen men att det inte omfattar olika sorters källor som film, bild och multimodala källor. Enligt eleverna ska de framför allt tänka på syftet med den information som de tar del av, och att syftet med en text kan vara att den som står bakom ska tjäna pengar vilket gör innehållet mindre trovärdigt. Detta har de resonerat om både i undervisningen i svenska som i engelska. Enligt eleverna tycker lärarna att de inte ska använda sig av första bästa träff och inte heller bara lita på Wikipedia. Eleverna resonerar om att det är viktigt att ta reda på vem som ligger bakom informationen som de tar del av. De har även fått tips av läraren på hur de kan avgöra trovärdigheten hos en källa. I uppgiften som tog upp om jorden var platt eller rund diskuterade de även om argumenten utgick från fakta eller från känslor. Ett annat exempel som framkommer vid en lektionsobservation var att eleverna tränades i att förhålla sig kritiskt/vetenskapligt till den information som de får fram. Det vetenskapliga förhållningssättet präglade undervisningen genom att läraren hela tiden uppmanade eleverna att tänka vetenskapligt, genom att skapa en hypotes och att testa den, samt att få resultatet bekräftat av andra undersökningar. Undervisningen har däremot inte tagit upp till exempel falska nyheter och desinformation enligt eleverna. Lärarna i svenska och engelska konstaterar att det är svårt för eleverna att avgöra om information är sann eller falsk och en av lärarna kommer därför framöver att använda sig av ”Nyhetsvärderaren”[1] där till exempel fake news tas upp. Några av eleverna vet hur

[1] En webbplats för att främja elevers förmåga till källkritisk granskning som tagits fram av forskare vid Uppsala universitet, utvecklare och formgivare på forskningsinstitutet RISE

de kan ta reda på en bilds ursprung, men eleverna har inte fått någon undervisning om det utan har lärt sig det själva. Undervisningen har inte heller tagit upp hur andra sorters media som film och bild granskas källkritiskt även om lärare uppger att de använder sig av till exempel TedTalks och Youtube i undervisningen.

Informationssökning i olika källor

Granskningen visar att det varierar om undervisningen omfattar informationssökning i olika sorters källor. En av lärarna säger att hen tagit hjälp av en skolbibliotekarie för att använda sig av databaser i undervisningen. Eleverna har dock inte fått någon undervisning när det gäller databaser, och de vet inte när det kan vara relevant att använda en sådan eller hur de söker i den, även om en annan lärare nämnt ordet databas i undervisningen. I skolbiblioteket kan eleverna få hjälp att söka information i böcker när de efterfrågar det, men det sker inga sådana återkommande insatser i undervisningen. Visst samarbete sker mellan skolbibliotekarier och lärare och dessa insatser har omfattat sökordsoptimering och sökningar i databaser. Eftersom samarbetet med skolbibliotekarier sker sporadiskt finns en risk att alla klasser inte får ta del av samma information och vägledning. Eleverna uppger att den information som de tagit del av gällande skolbiblioteket enbart handlat om hur de lånar böcker. Eleverna säger också att de vet hur de söker i böcker. En av lärarna konstaterar däremot att inte alla elever vet hur man söker i böcker. När det gäller olika sorters texter har eleverna blivit uppmärksammade på att olika texter har olika syfte, och lärarna undervisar lärarna om de genretypiska dragen, men i övrigt har de inte pratat om hur man behöver förhålla sig till olika texter ur ett källkritiskt perspektiv.

Det framkommer även att undervisningen inte alltid innehåller resonemang och metoder om hur man söker information med källkritisk medvetenhet. Enligt eleverna har undervisningen inte behandlat sökordsoptimering eller hur algoritmer påverkar utfallet av sökningar. Däremot säger en av lärarna att hen brukar gå igenom hur eleverna kan sökordsoptimera i de klasser hen undervisar. Samma lärare säger också att hen arbetat med TedTalks och etiska frågor och då uppmärksammat eleverna på att deras perspektiv kan påverkas av de algoritmer som de utsätts för. Någon lärare uppger att det kan vara svårt om elever hamnar i ”filterbubblor” och få dem att se andra perspektiv. Enligt lärarna kan de ta upp och samtala med eleverna om hur flödet i deras sökmotorer påverkas, till exempel när olika elever får olika resultat på samma sökning. En lärare uppger att hen går igenom artikelsök med eleverna och då visat dem en instruktionsfilm som visar hur de ska gå tillväga. Det framkommer även att skolbibliotekarien har gjort sådana insatser, men det är inget som eleverna nämner.

Research Institutes of Sweden, och kommunikationsexperter på ideella föreningen Vetenskap & Allmänhet i samarbete med lärare.

Lärarna ger eleverna stöttning i användningen av det källkritiska förhållningssättet

Granskningen visar att lärarna i vissa ämnen utformar uppgifter som innebär att eleverna ska använda sig av källor och ibland även olika sorters källor, såsom bild och film. Det finns en progression i uppgifterna genom att eleverna inledningsvis får källor att använda sig av och att de i slutet av kursen ska söka informationen själva. Eleverna får till viss del stöd för att agera källkritiskt, men stödet kan utvecklas och tydliggöras. Lärarna ger inte heller utvecklad feedback på hur eleverna tillämpar det källkritiska förhållningssättet eftersom uppföljningen snarare handlar om vilka källor eleverna använt sig av och inte hur eleverna agerat källkritiskt.

Källkritiskt förhållningssätt i elevernas uppgifter

Granskningen visar att lärarna i vissa ämnen utformar uppgifter som innebär att eleverna ska använda sig av källor och ibland även olika sorters källor såsom bild och film. Enligt eleverna behöver de ibland söka information själva och då uppmanar lärarna dem att använda sig av andra källor än bara Wikipedia. Lärarna i ämnena svenska och engelska uppger att de vill att eleverna ska använda sig av olika sorters källor och att eleverna ska granska och värdera de källorna och kunna förklara varför källan är bra. Det framkommer att det framför allt är i ämnena svenska och engelska som detta görs, men att det i vissa uppgifter är fokus på att skriva en text och inte på att agera källkritiskt. Lärarna som undervisar i andra ämnen säger att de inte låter eleverna söka information i samma utsträckning och hänvisar till att tiden som de har för kurserna är begränsad. En lärare beskriver att de källkritiska uppgifterna som eleverna får innebär att de ska ta ställning till den information som källorna presenterar. Eleverna, och en av lärarna, ger ett exempel från ämnet engelska, där eleverna fått i uppgift att granska två källor och ta ställning till hur argumenten om jordens form presenterades, där den ena förespråkade att jorden är platt och den andra att jorden är rund. Denna uppgift inkluderade att eleverna skulle granska källorna och hitta egna källor och avgöra deras trovärdighet och granska argumenten som användes. En annan lärare ger som exempel på en uppgift om vatten, som genomfördes i samarbete med ett annat ämne, då eleverna fick söka information och värdera den.

Lärarna i svenska och engelska uppger att det finns en progression i uppgifterna genom att de inledningsvis i kursen ger eleverna flera bra källor att använda sig av för att i slutet av kursen låta eleverna söka information själva. Det framgår dock inte hur lärarna styr att eleverna ska använda sig av olika sorters källor. Det framgår inte heller hur eleverna ska utveckla sitt sätt att söka information, till exempel genom att använda sökmotorer, bibliotek, databaser eller att i övrigt utveckla sin sökteknik.

Aktivt stöd och stödstrukturer för att agera källkritiskt

Granskningen visar att eleverna till viss del får stöd för att agera källkritiskt, men att stödet kan utvecklas och tydliggöras. Enligt eleverna uppmanar lärarna dem att tänka källkritiskt när de söker information. De har då även fått några kriterier att använda sig av och säger att de ska tänka på syftet med den källa som de använder sig av men de kan inte ge något exempel på om de fått stödstrukturer eller checklistor av lärarna som hjälp i sin källkritiska granskning. Några av lärarna i svenska och engelska uppger dock att de ger eleverna frågor att förhålla sig till när de granskar källorna. Eleverna uppger även att de kan få tips på bra källor att använda men enligt eleverna förklarar lärarna inte varför dessa källor är bra. Någon lärare beskriver att de ger eleverna ett aktivt stöd genom att ställa frågor under tiden som eleverna arbetar med att söka information, som till exempel om eleverna kan lita på informationen som de hittat.

Återkoppling kring källkritiska ställningstaganden

Granskningen visar att lärarna inte ger utvecklad feedback på hur eleverna tillämpar det källkritiska förhållningssättet. Eleverna uppger att lärarna följer upp vilka källor de använt sig av men att de inte får återkoppling på det, förutom om de använt en dålig källa eftersom de då inte får godkänt på uppgiften. Eleverna uppger att de inte får någon mer utvecklad återkoppling kring vad som var bra eller dåligt utan att det mer handlar om att de ska källhänvisa korrekt. Någon lärare uppger att det inte sker i ämnet som hen undervisar i eftersom tiden är begränsad och fokus ligger på annat. Några av lärarna uppger däremot att återkoppling sker naturligt i deras ämnen, och som del av det dagliga arbetet. En lärare säger att hen gör en bedömning av om eleven praktiserat ett källkritiskt förhållningssätt genom att titta på den källa som eleven valt. Lärarna konstaterar dock att återkopplingen framför allt handlar om hur eleverna använt sig av källan i uppgiften, och plockat ut den viktiga informationen, och därmed inte hur eleverna källkritiskt granskat informationen. Någon lärare säger att det framför är allt i uppgifter som görs i samarbete med andra ämnen som hen kan fokusera på källans tillförlitlighet, och att det annars inte är fokus på de källkritiska aspekterna. En annan av lärarna hänvisar till en uppgift som eleverna fått genomföra där fokus varit på att granska källorna och säger att eleverna i den uppgiften fick feedback som omfattade de källkritiska aspekterna, men att det inte sker i andra uppgifter som inte har ett sådant fokus.

Identifierade utvecklingsområden

I syfte att ytterligare höja verksamhetens kvalitet inom området bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande:

- Rektorn och lärarna behöver skapa en samsyn hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska utvecklas och ta del av relevant sakkunskap.

Granskningen visar att den samverkan som finns mellan lärare på skolan gällande undervisning i källkritiskt förhållningssätt sker spontant och sporadiskt och till största delen på enskilda lärares initiativ. Detta gör att arbetet med källkritiskt förhållningssätt blir sårbart, exempelvis när enskilda lärare byter arbetsplats. På skolan finns det tillgång till skolbibliotekarier men även detta samarbete sker spontant och på enskilda lärares initiativ. Det finns inte heller några gemensamma strategier för hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska bedrivas.

Skolinspektionen rekommenderar därför att rektorn, lärarna och skolbibliotekarier att systematiskt samverka för att skapa en strategi för undervisningen i källkritiskt förhållningssätt. En startpunkt kan vara att kartlägga, och på så vis synliggöra, det arbete som redan genomförs nu och inom vilken del av elevernas utbildning det sker. Utifrån kartläggningen kan lärarna och rektorn gemensamt formulera hur undervisningen, både i olika ämnen och genom samarbeten mellan olika ämnen, ytterligare kan öka möjligheterna för eleverna att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt. Det kan också ge möjlighet att fördjupa det källkritiska arbetet och ge möjlighet att än mer förankra det i respektive ämnes kunskaper och vetenskapliga traditioner. Sådana diskussioner kan med fördel också omfatta den tekniska utvecklingen och vilket behov av kompetensutveckling lärare har. Dessutom rekommenderar Skolinspektionen att Anderstorpsgymnasiet 1 mer systematiskt använder sig av den kompetens som skolbibliotekarier har. Ett sådant samarbete kan ge lärare bredare och djupare insikt i vad arbetet med källkritiskt förhållningssätt kan omfatta. Samarbetet med Skolbibliotekarien bör också struktureras så att det omfattar alla elever oavsett vilken lärare som ansvarar för undervisningen i klassen. Det bör också innehålla möjlighet för skolbibliotekarien att stötta lärare i deras arbete att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt.

- Lärarna behöver utveckla undervisningen och synliggöra behovet av källkritik genom att inkludera ett källkritiskt resonemang i frågor där olika tolkningar finns.

Av granskningen framkommer att frågor som rör källkritik finns med i undervisningen i olika ämnen. ~~Eleverna uppger att de får använda sig av källkritik när de ska skriva texter och att det många gånger handlar om hur de praktiskt ska gå tillväga för att använda sig av källorna. Det finns vissa exempel, till exempel från undervisningen i samhällskunskap, där det källkritiska resonemanget inkluderas i större utsträckning, vilket möjliggör för eleverna att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt. Även lärarna uttrycker att de tydligare kan lyfta det källkritiska förhållningssättet i relation till ämnesinnehållet i större utsträckning. Det framkommer även att det skiljer sig mellan programtyperna i vilken undervisning eleverna får, vilket visserligen till viss del kan förklaras av vilka ämnen eleverna får~~

~~undervisning inom i år 1.~~ **Det framgår att det kan finnas inslag av källkritik i vissa uppgifter men att undervisningen genomsyras av ett källkritiskt förhållningssätt mer sällan. Enligt eleverna innebär det källkritiska arbetet mest om att de ska dubbelkolla informationen som de tar del av.*

Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna tillsammans med rektorn utvecklar undervisningen genom att i större grad inkludera ett källkritiskt förhållningssätt i frågor som kräver tolkning och värdering med hjälp av olika perspektiv. Detta för att tydliggöra behovet av att tänka kritiskt i relation till information och också motivera eleverna genom att göra detta i relation till frågor som engagerar dem. Det kan med fördel genomföras utifrån ämnen som anses vara kontroversiella där behovet av ett källkritiskt förhållningssätt är uppenbart. Eftersom sådana ämnen ofta sprids i kanaler där elever befinner sig, till exempel via sociala medier eller på nätet i stort, kan undervisningen med fördel behandla dessa ämnen och därmed också involvera den digitala värld som eleverna befinner sig i och visa behovet av ett källkritiskt förhållningssätt.

- Lärarna behöver ge eleverna tydlig och framåtsyftande återkoppling när det gäller så väl att söka, granska och värdera källor så att eleverna kan utveckla sitt källkritiska förhållningssätt.

Granskningen visar att lärarna på flera sätt arbetar med att vägleda eleverna i ett källkritiskt förhållningssätt. Det framkommer dock att det varierar mellan lärare om och hur eleverna får återkoppling på hur de har arbetat med ett källkritiskt förhållningssätt. Vidare framgår det att återkopplingen främst avser vilka källor eleverna har valt ut och hänvisat till och att återkopplingen i begränsad omfattning gäller arbetet med att söka och granska information samt tar upp hur eleverna kan förbättra och utveckla sitt källkritiska förhållningssätt.

Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna framöver ger återkoppling till eleverna gällande utvecklingen av deras källkritiska förmågor när det gäller att söka, granska och värdera information. Detta kan med fördel ske genom att återkoppla till de stödstrukturer som eleverna bör få när de ska arbeta med en uppgift. Dessa stödstrukturer bör på ett tydligt sätt visa hur eleverna förväntas arbeta i de olika ämnena med det källkritiska perspektivet utifrån samtliga aspekter, att söka, granska och värdera information i olika sorters källor.

På Skolinspektionens vägnar

X Arne Hellmark

Beslutsfattare
Signerat av: Arne Hellmark

X Maria Larsson

Föredragande
Signerat av: Maria Larsson

I den slutgiltiga handläggningen av ärendet har även utredare Johan Hieronymus deltagit.

Bilaga 1: Underlag för bedömning tematisk kvalitetsgranskning

Vid granskningsbesöket inhämtas information om såväl styrkor som utvecklingsområden inom verksamheten. Värderingarna i detta beslut grundar sig på:

- En lektionsobservation
- En gruppintervju med elever
- En gruppintervju med lärare och skolbibliotekarie
- En intervju med rektor.

Innan beslut har fattats har huvudmannen fått ta del av Skolinspektionens protokoll från besöket för faktakontroll.

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga såväl som enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor med avseende på geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesförberedande och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras till våren 2024.

Bedömningsområden

Som underlag för bedömningarna har Skolinspektionens utredare använt sig av framtagna kvalitetskriterier, vilka är utformade i enlighet med forskning och beprövad erfarenhet.

Inom respektive område granskas följande:

Bedömningsområde 1: Samarbete för att utveckla undervisningen om källkritik

I området granskas hur lärarna utvecklar undervisningen och håller sig uppdaterade i förhållande till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Inom detta område är även samarbetet mellan lärare och med skolbibliotekens personal en viktig del för att utveckla skolans arbete och bidra till elevernas källkritiska förhållningssätt samt ge dem möjlighet att tillägna sig konkreta metoder för till exempel informationssökning. Lärarna behöver kunskap för att kunna undervisa eleverna om var och hur de hittar tillförlitliga källor samt balanserad information genom det som kallas sökkritik och källtillit. Lärarna behöver hålla sig uppdaterade så att undervisningen även kan innehålla moment om hur teknik och algoritmer påverkar källor och handlingar samt om hur den

digitala tekniken utvecklas. I detta är en viktig del även de plattformar och forum som eleverna får information från, vilket gör att lärarna behöver hålla sig uppdaterade även kring hur dessa sorterar och visar information.

Bedömningsområde 3: Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

Området handlar om huruvida lärarna återkommande genomför undervisning om källkritiskt förhållningssätt i undervisningen. Forskningen visar att kombinationen av kunskapen inom ett ämne och dess vetenskapliga grund och förhållningssätt tillsammans med konkreta metoder för källkritiskt granskning och värderande är särskilt viktigt. Det är därför viktigt att lärarna kontinuerligt integrerar undervisningsmoment om kritiskt tänkande och ett källkritiskt förhållningssätt i respektive ämne.

Det är viktigt att undervisningen innehåller både teoretiska genomgångar och praktiska övningar av källkritiskt förhållningssätt och metod, och att dessa är ständigt levande/närvarande i undervisningen. Läraren behöver presentera olika källkritiska metoder som är relevanta utifrån ämnets vetenskapliga grund samt ge eleverna en möjlighet att reflektera över hur olika digitala källor och informationsflöden kan värderas utifrån olika vetenskapliga traditioner och metoder. Det är således av vikt att undervisningen involverar såväl text som bild, rörlig bild och ljud, samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Bedömningsområde 3: Eleverna får stöttning i användningen av källkritiskt förhållningssätt

I området granskas hur lärarna ger eleverna möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt. För att utveckla elevernas källkritiska förhållningssätt är det viktigt att lärarna tar ansvar för och leder eleverna genom att medvetet skapa uppgifter med ett väl valt innehåll och med genomtänkta frågor som eleverna ska undersöka. Lärarens ledning och stöttning bör även innebära att eleverna får stöd och konstruktiv, åldersanpassad feedback för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt i förhållande till både digitala och tryckta källor. En annan viktig aspekt är att eleverna ges stödstrukturer, till exempel tydliga instruktioner för hur de ska arbeta eller modeller för hur saker ska presenteras, men de kan också utgöras av vägledning från läraren i konkreta situationer, exempelvis stöd i form av ändamålsenliga och genomtänkta frågor. Allteftersom kunskapen och förmågorna utvecklas över tid finns det möjlighet att minska stödstrukturernas omfattning samtidigt som uppgifterna bör stötta en progression och ge eleverna möjlighet att lära sig använda olika typer av källor samt lär sig deras styrkor och brister.

Det är viktigt att läraren utmanar eleverna att tänka utanför ramarna och ifrågasätta deras antaganden om den information de tar del av och som de

undersöker samt producerar inom undervisningen. Uppgifterna bör även omfatta källkritiska tillvägagångssätt i olika typer av digitala verktyg, olika typer av källor och former av uttryck och ge eleverna möjlighet att arbeta mer fritt med undersökande uppgifter.

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:

Undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan (skolinspektionen.se)

Bilaga 2: Författningsstöd

Gymnasieskolans syfte är enligt skollagen (2010:800) bland annat att ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper (15 kap. 2 § skollagen). Enligt läroplanen ska eleverna kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska information och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. [...] Genom studierna ska eleverna stärka grunden för det livslånga lärandet. Förändringar i arbetslivet, digitaliseringen och den tekniska utvecklingen, internationaliseringen samt miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper och sätt att arbeta. [...] I ett allt mer digitaliserat samhälle ska skolan också bidra till att utveckla elevernas digitala kompetens. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling. Alla elever ska ges möjlighet att utveckla sin förmåga att använda digital teknik. De ska också ges möjlighet att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se möjligheter och förstå risker samt för att kunna värdera information (Förordning om läroplan för gymnasieskolan [SKOLFS 2011:144], Lgy 11, 1 Skolans värdegrund och uppgifter, Gymnasieskolans uppdrag).

I läroplanen anges vidare att det är skolans ansvar att varje elev som har slutfört ett nationellt program kan använda sina kunskaper som redskap för att bland annat kritiskt granska normer, påståenden och förhållanden, kan använda såväl digitala som andra verktyg och medier för bland annat kunskapssökande, informationsbearbetning, problemlösning och lärande, kan använda bibliotek och deras resurser samt har förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv och förmåga att kritiskt granska och bedöma det de ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Mål). Enligt läroplanen ska läraren i undervisningen utnyttja de kunskaper och erfarenheter av arbets- och samhällsliv som eleverna har eller skaffar sig under utbildningens gång samt organisera och genomföra arbetet så att eleven bland annat får möjlighet att använda digitala verktyg på ett sätt som främjar kunskapsutveckling (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Riktlinjer). Alla som arbetar i skolan ska, i skolans arbete med normer och värden, uppmärksamma de möjligheter och risker som den ökande digitaliseringen medför (Lgy 11, 2.2 Normer och värden, Riktlinjer).

Av skollagen följer att det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ska ledas och samordnas av en rektor (2 kap. 9 skollagen). Enligt läroplanen har rektorn har ett

särskilt ansvar för att utbildningen utformas så att alla elever, för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, ges handledning och får tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning, däribland skolbibliotek och digitala verktyg. Rektorn ansvar vidare för att lärare och annan personal får möjlighet till den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter och kontinuerligt ges möjlighet att dela med sig av sin kunskap samt att lära av varandra för att utveckla utbildningen. Rektor har därtill ansvar för att skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen och för att stärka elevernas språkliga och digitala kompetens (Lgy 11, 2.6 Rektorns ansvar).

I ämnesplaner för engelska, historia, religionskunskap, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk, naturkunskap, biologi, fysik och kemi anges bland annat följande avseende respektive ämnes syfte. Undervisningen i engelska ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur man söker, värderar, väljer och tillägnar sig innehåll från olika källor. I historia ska eleverna ges möjlighet att söka, granska, tolka och värdera olika typer av källor och att använda digitala verktyg för att söka information från olika medier. I religionskunskap ska ge eleverna ges möjlighet att analysera texter och begrepp, kritiskt granska källor i digital och annan form, diskutera och argumentera. I svenska och svenska som andraspråk ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur man söker, sammanställer och kritiskt granskar information från olika källor och ge eleverna förutsättningar att utveckla sin förmåga att orientera sig, läsa, sovra och kommunicera i en vidgad digital textvärld med interaktiva och föränderliga texter. I naturkunskap ska undervisningen syfta till att eleverna bland annat utvecklar förmåga att kritiskt värdera och ta ställning i frågor som har ett naturvetenskapligt innehåll. I biologi, fysik och kemi ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar förmåga att kritiskt värdera och skilja mellan påståenden som bygger på vetenskaplig respektive icke-vetenskaplig grund. I ämnesplan för samhällskunskap anges att ett komplext samhälle med stort informationsflöde och snabb förändringstakt kräver ett kritiskt förhållningssätt och eleverna ska därför ges möjlighet att utveckla ett sådant. Det omfattar förmåga att söka, strukturera och värdera information från olika källor och medier samt förmåga att dra slutsatser utifrån informationen. Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla förmåga att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.

Bilaga 3: Mall för huvudmannens redovisning

Detta formulär kan användas som stöd för er när ni redovisar hur ni har arbetat med de utvecklingsområden som Skolinspektionen har identifierat i samband med den regelbundna kvalitetsgranskningen.

Redovisningen av vidtagna åtgärder ska fastställas av huvudmannen.

Utvecklingsområde 1: *Rektorn och lärarna i alla ämnen behöver skapa en samsyn hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska utvecklas och i det arbetet ta del av relevant sakkunskap.*
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:
Utvecklingsområde 2: *Lärarna behöver utveckla undervisningen och synliggöra behovet av källkritik genom att inkludera ett källkritiskt resonemang i frågor där olika tolkningar finns.*
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:

Utvecklingsområde 3: *Lärarna behöver ge eleverna tydlig och framåtsyftande återkoppling när det gäller så väl att söka, granska och värdera källor så att eleverna kan utveckla sitt källkritiska förhållningssätt.*
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:
En viktig del i Skolinspektionens arbete är att ta del av elevernas synpunkter om sin skolsituation i våra utredningar. Vi skulle därför vilja veta om ni återkopplat vårt beslut till eleverna och i så fall på vilket sätt?